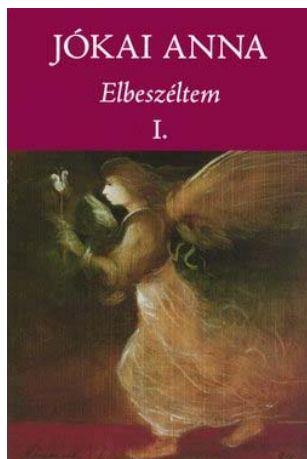

Elbeszélgett

JÓKAI ANNA: ELBESZÉLTEM I–II.

**Írók Alapítványa
Budapest, 2007
1088 oldal, 9300 Ft**

Úgy képzem, hogy Jókai Anna valamikor több évtizeddel ezelőtt helyet foglalt a Parnasszus tetején egy kényelmes bőrfotelben és ott ül azóta is, egy tekintélyes méretű jegyzetömbbel a kezében szemléli a különféle emberi életutakat. Ezeknek az életutaknak a több évtizedet átívelő írásos lenyomatait gyűjtötte össze és adta közre két vaskos kötetben a Széphalom Könyvműhely 2007-ben, jószerivel születésnapjára ajándékként. Az *Elbeszéltem* találó cím, lévén a Kossuth-díjas író összegyűjtött novelláit, elbeszéléseit és kisregényeit vehetjük kézbe. Az első találkozás azt erősíti az olvasóban, hogy Jókai Anna összegzésre, egyfajta szakmai számvetésre vállalkozott, méghozzá az életművében jelentékeny szerepet játszó műfajok tekintetében. Az összegzés végkövetkeztetése a fülszövegben olvasható: „Úgy érzem, hogy amit a kor fölmutatott, minden *számomra* lényegeset megírtam. Nem kell egyetlen soromat sem szégyellnem, mentegetőznöm.” A múlttal való szembenézés tehát szakmailag harmóniát sugall, s nincs ez másként a szövegek jelenbeli hatásának tekintetében sem, köszönhetően

nagyrészt annak, hogy Jókai Anna írásai szellemiségükben, mondanivalójukban mind a mai napig érvényesek.

Jókai Anna tudja a titkot. Kiváló érzékenységgel veszi észre a legkülönbözőbb sorsok által kínált lehetőségeket, amelyek megfelelő alapanyagoknak bizonyulnak egy-egy történet megszületéséhez. Úgy tűnik, mintha minden szereplő életét a gondviselés által irányítaná, már csak azért is, mivel mindenképpen meghatározó írói világának spirituális érintettsége. Hétköznapi hőseinek döntési és választási lehetőségük csak annyiban van, amennyire az isteni akarat által a döntéshelyzetekben önállóvá lehetnek. Szinte mindenhol központi szerepet játszanak azok a szereplők, akik éppen emiatt szállnának szembe a sorssal, elkeseredett harcot folytatnak döntéseik isteni szándéktól való függetlenítéséért. Legtöbben közülük félresikerült életüket élő, valósággal lelkileg vergődő szereplők. Belekényszerülnek a kilátástalanságba és fölállják a szenvedést. Az így ábrázolt, zűrzavarosan működő világban, áthallásokon, parabolikus közlésmódon keresztül alkot véleményt az író, bár szinte soha nem mondja ki a végítéletet hősei fölött. A társadalom széles rétegei felvonultatnak az írásművekben. A középpontban álló alakok általában úgy jutnak életük vakvágányra tévedésének fölismeréséig, hogy előtte hatalmasat zuhannak a társadalmi piramis magasabb lépcsőfokairól, kegyvesztésként megélve a bekövetkező helyzetet.

A korábban sorsukban feladatot, küldetést, de mindenképpen felelősségvállalást vélő szereplők az emberi lét értelmezésére kényszerülnek. Ezt átlátni, szépirodalmi szöveggé alakítani testhez álló feladat Jókai Anna számára, hiszen jó ismerője a társadalmi problémáknak, kapcsolatrendszereknek, s nem utolsósorban az emberi életutaknak.

A pálya elején született írások az iskola témakörben fogannak, a tanítás-tanulás világát mutatják be, mindkét oldal képviseltetésével. Az elbeszélésekből kitűnik, hogy az író kedvel belső emocionális impulzusokat alkalmazni, szeret az olvasó érzelmeire hatni. A *Magyaróra* hősnője például, a tanóra közben érzékenyül el és nyílik meg a diákok felé, miközben nagybeteg anyja jut eszébe. Az *Elfekvő* című novellában Izsák doktor az egyik haldokló betegben fölismeri gyermekkori orvosát, s természetes, hogy megkülönböztetett figyelemmel fordul felé, halála előtt megeteti a félbehagyott tejbegrízzel. A korai szövegeiben megjelenített szereplők nem buknek lefelé egy magasabb pozícióból, hanem – lévén többnyire fiatalokról van szó – gyakorlatilag rosszul kezdik el élni az életüket. A fiatal lány a *Majd kialakul* című írásban ott hagyja a gimnáziumot és peracet arul az állatkertnél, a *Mimóza* Erzsije érettségi után, életcélok híján benzinkútnál keresi a kenyerét. Neki viszsztatérő tételmondatként lebeg a szeme előtt a tanárnő útravalója: „Ha majd egyszer nagyon nehéz lesz...” – akkor fog eszükbe jutni Mimóza tanárnő a katedrán..., mert „M. nének valóban igaza volt!!” Nemcsak ilyen üzenetek formájában vannak hatással Jókai Anna alkotásai az utókorra, hanem még nagyon sokféleképpen. Témájában, mondanivalójában modern szövegei az évtizedek távlatában is megállják a helyüket, köszönhetően a szövegek háttérében, de nemegyszer hangsúlyosabban az előtérben megbújó társadalmi vetületnek. Korai novelláiban például a mára igazán aktuálissá váló, tanítókat érő testi-lelki atrocitásokat is felfedi. Nikodémusz, azzal, hogy kifejti erejét és fizikailag bántalmazza (befogja a fiatal tanárnő száját), meg is alázza őt (*Selyem Izabella*). A fegyelmi tárgyaláson derül ki, hogy egy papírhatalom mögé bújít figurát lát benne, ezért válik számára ellenszenvessé.

Szintén kifejtik hatásukat a jelenre, hiszen modern szemléletről tanúskodnak a férfínő kapcsolatot jellemző sorok is. Ha házasság kerül az író látószögébe, a benne élőknek különös kihívásokkal kell szembenézniük. Vagy azért, mert már kiüresedett a jelentős ideje tartó kapcsolat, vagy azért, mert elviselhetetlenségbe fulladt az együttlés. A *bölcs bíró esete* című novella szereplői mindkettőre hoznak példát. Az a kijelentés, hogy „ugyanazzal a késsel vágja a kenyeret (ti. az asszony), mint amivel a vaját keni!”, a kisszerűség süllyedés jele. A jelentős, igazán fontos részletekről áttevődik a hangsúly a kicsinyes problémák szintjére. A *Harmónia* című írás házaspárja valósággal dogmatikus elveit követi az egymásra figyelésnek, egészen addig, míg rá nem jönnek, hogy már a másik mozdulata is idegesítő számukra. Meglepő, hogy korszerű, a maihoz közel álló (mára szinte általánossá lett) gondolkodás érvényesül a házasságon kívüli szerelmi kapcsolatok terén is. A közös hajójút egymáshoz sodorja a két magányos utazót (*Közös út*); a *Hepiendben* az otthon meg nem értett sportoló sodródik idegen nő karjaiba; ráadásul sok (több) házasságon túl lévő, kapcsolatuktól megcsömörlött női szereplővel találkozhatunk az írásokban (a *Téli esték* Leilája, a *labda* című kisregény Jajcza Melindája stb.), akik mégis kétségbeesetten keresik helyüket egy megfelelő férfi oldalán. Tipikusnak mondható egy-egy alkalmi szerelmi szál bebeszövése a történetbe, de legalábbis egy-egy szerelmi-életbölcesség jelenléte a sorok között, amely árnyalja, néhol kiegészíti a történet egészét. Ilyen például a *Pátria* című

írásban Zsófi és Urbán Zsiga liaisonja vagy a *Rablóulti* matrónáinak szentenciája: a kártya csupán „játék”, pont ugyanolyan könnyedén kezelendő, „mint a szerelem”. Szinte meg sem lepődünk, hogy a vidéki riportkörúton járó újságíró azzal szembesül, hogy a meny-asszonynak nem a jövődöbelijétől gömbölyödik a hasa, és hogy erről tulajdonképpen a vőlegény kivételével mindenki tud a faluban (*Közkatonák*).

Jókai Anna műveit összegyűjtve szemlélvén elmondható, hogy nemcsak önismeretre nevel a problémás, fontos döntést igénylő kérdésekben, ahogy azt írták róla értelmezői korábban, de a lelkiismeret föléléstése is egyértelmű célja írásainak. Kiváló érzékkel veszi górcső alá például, a szerelmi viszonyokat, a testiségre annyi szót pazarolva, amennyit a kor közízlése még elfogadott (Melinda *A labdában* például vonzódik Patkó Béla mindig más színű, testhez simuló garbójához: „»én annyira férfi vagyok, hogy megtehetem« – ezt kiabálták ezek a színes pulóverek”, de a *Harmóniában* a férj megnyilvánulásai sokkal mérészebbnek bizonyulnak: „Már alig tudtam nőre nézni. ... A mechanizmus fárasztott. A pózok röhögésre ingereltek.” stb.). Egyedüli ítéletet akkor hoz ebben a témakörben, amikor egy megfogant élet kioltása kerül szóba. Abszurdal átítatott ironia kerül előtérbe az egyik futurista novellában, amikor is Margaréta, a „Népek Szépe” hatodik helyezettje csak azért kerülhet be a ki kicsoda aktuális kiadványába, mert abortuszainak számával ezt kiérdemelte (*Ki kicsoda*). Fonák történetet vetít elénk az emberi gyarlóságról egy kisregényben. *A labda* minden tematikus mondatával a főszereplő nő bűnösségét idézi. „Szülni könnyű – gondolta Melinda –, nem, nem akarok erre emlékezni. Nem volt az gyerek még. Öt hónapos magzat, körme sincs, csak egy húscsapat.«”. Egy közelmúltban született írásában még súlyosabb vélemény fogalmazódik meg, szintén ironikus felhanggal: „elléstől számított hat hétig, a legradikálisabbak szerint akár egy évig is, a született lény még engedélyezetten megsemmisíthető – egyelőre még nem sikerült törvényerőre emelni.” (*Bűntanya*). Mindezekkel az írónő a társadalom fölött is félreérthetetlen, szigorú ítéletet mond: romlott az a világ, amelyik az időben előre haladván egyre inkább elfogadottabbá teszi, hogy valaki – ha úgy tartja kedve – ne vállalhassa születendő gyermekét.

Jókai Anna elbeszélte történeteit mindig is behálózta a kor szelleme. Nem csak egy megmervített és felnagyított mozzanat vagy éppen egy téma a lényeges, hanem az a szövegek háttérében megbújó, s magának szemmel láthatóan nagyobb teret követelő társadalomkép, amely tágabb értelmezési lehetőséget nyújt az írásművekhez. Közeli képet kaphatunk a legszélesebb társadalmi perspektívából. Például arról is, hogy: milyen lehetett egy brigád élete (*Egyetértés*), egyáltalán mi volt az a brigádnapló, hogyan éltek mindennapjaikat a szocializmusban a gyári munkások (*Pátria, A garnitúra*), hogyan lehetett ekkortájt külföldre utazni (*A határ*), mi a dolga egy „bemondó”-nak a közértben – ma talán már a KÖZÉRT is kiment a divatból – (*Valami jó*), miért nem tanulhattak a kulákok (*Az utolsó fokozat*), milyenek voltak a rendszerváltás utáni lehetőségek – „ha a rendszerváltás nincs, Pinczés Gábor még mindig egy általános iskolában penészedik” az önkormányzat helyett (*Történet a megbocsátásról*), miként nem fért meg egymással a „rendszer” és a vallás? (*Történet a megbocsátásról, Soror Dolorosa*) stb.

A kétkötetes gyűjtemény tartalmaz néhány nem régen keletkezett alkotást is. Bennük még gyakoribb az ironikus és az abszurd megszólalásmód. S ha azt is figyelembe vesszük, hogy ezeknek a történeteknek a jó része a képzelte jövőben játszódik, és falanszterszerű, félelmetes utópiák jelenítődnek meg bennük (például *Az utolsó gyermek* születése és

a jövő irodalmi szerkesztőségeinek vészjósló víziója), talán még nyomatékosabb jelentőséggel bír a fülszöveg – az íróknak önmagára vonatkoztatott – záró kijelentése: „a felelőség egyre nagyobb”. Mindezeket szem előtt tartva ül Jókai Anna továbbra is a Parnasszuson elhelyezett karosszékében, és rendületlen hittel folytatja életművét – remélhetőleg a többi műfajt sem elhanyagolva – az idők végezetéig.

Hanti Krisztina

